

ТЕХНОЛОГІЯ "ІНФОРМАЦІЙНА ПРОГАЛИНА" ЯК АКТУАЛЬНИЙ ЗАСІБ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто популярну в європейській методиці викладання англійської мови технологію "інформаційна прогалина" у контексті її важливості для навчання інтерактивної комунікації та реального досвіду її запровадження у загальноосвітній школі в Україні. Стаття містить результати аналізу чинних шкільних підручників з англійської мови та анкетування майбутніх і вже працюючих учителів стосовно їх володіння цією технологією та готовності до більш активного її застосування. Висновки проведеного дослідження засвідчують необхідність підвищення рівня інформованості вчителів про суть і методику організації завдань з інформаційною прогалиною та забезпечення їх відповідними навчальними матеріалами.

З 2001 року національна шкільна програма з іноземних мов в Україні перебуває в процесі адаптації до загальних європейських стандартів вивчення, навчання й оцінювання сучасних мов. Як наслідок, у професійному обігу з'явилася ціла низка понять, методичних технологій, критеріїв для опису діяльності з метою формування мовних, мовленнєвих та інших компетенцій в умовах європейської інтеграції та міжкультурної комунікації. У зв'язку з цим перед українськими вчителями іноземних мов постали деякі психологічні, педагогічні, інформаційні проблеми.

Однією з таких проблем є невідповідність між офіційно задекларованою в пояснювальній записці до шкільної програми (2001) необхідністю використання завдань на заповнення інформаційних прогалін як одного з найбільш типових при комунікативно спрямованому навчанні іноземної мови [1] та недостатньою інформованістю майбутніх і вже працюючих українських учителів про інтерактивну технологію "інформаційна прогалина", яка є дуже популярною у європейській та американській мовній практиці.

Про актуальність цієї проблеми свідчить, зокрема, проведений автором статті аналіз чинних вишівських підручників зі шкільної методики навчання іноземних мов для підготовки майбутніх учителів, виданої з початку 2000-х років в Україні фахової періодики та методичної літератури. У результаті цього аналізу виявлено майже повну відсутність у них інформації про структуру, методику підготовки й виконання завдань на заповнення інформаційної прогалини у процесі комунікації.

З метою більш детального вивчення викладеної вище проблеми автором статті було розглянуто кілька найбільш популярних підручників з англійської мови, виданих українськими авторами протягом 2001-2010 рр., та проведено анонімне анкетування студентів-майбутніх учителів іноземних мов та працюючих учителів-слухачів курсів підвищення кваліфікації. Результати дослідження покладено в основу цієї статті, покликаної привернути увагу до великого мовленнєвого та розвивального потенціалу технології інформаційної прогалини (information-gap technique) у процесі навчання іноземної мови.

Огляд стану справ із запровадженням технології інформаційної прогалини у чинну практику викладання англійської мови

Одним із завдань проведеного дослідження було проаналізувати чинні видані в Україні підручники з англійської мови з точки зору забезпечення в них кількісно та різноманітно комунікативних завдань, побудованих на інформаційній прогалині. До числа розглянутих увійшли такі підручники, як "English Smart" (для 5-го класу спеціалізованих навчальних закладів, автори Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич, 2005), "Our English" (для 6-го класу загальноосвітніх навчальних закладів, автор Л. В. Биркун, 2006), "Welcome to English Study" (для 7-го класу шкіл із поглибленим вивченням англійської мови, гімназій, ліцеїв, коледжів, автор О. Д. Карп'юк, 2004), "Welcome to English Study" (для 8-го класу шкіл із поглибленим вивченням англійської мови, гімназій, ліцеїв, коледжів, автор О. Д. Карп'юк, 2004), "English Study" (для 9-го класу шкіл із поглибленим вивченням англійської мови, гімназій, ліцеїв, коледжів, автор О. Д. Карп'юк, 2001), "English Study" (для 10-го класу шкіл із поглибленим вивченням англійської мови, гімназій, ліцеїв, коледжів, автор О. Д. Карп'юк, 2003), "English Study" (для 11-го класу шкіл із поглибленим вивченням англійської мови, гімназій, ліцеїв, коледжів, автор О. Д. Карп'юк, 2001). З цих підручників було вибрано всі комунікативні завдання для навчання інтеракції й проаналізовано їх з точки зору їх відповідності типовим рисам і структурі інформаційної прогалини.

Які саме риси оцінювалися як ключові? На думку Н. Д. Brown (Х. Д. Браун), 1994, термін "інформаційна прогалина" є дуже широким і, відповідно, охоплює "величезне різноманіття технік з метою передачі чи одержання інформації" [2: 181]. Проте описуване дослідження ґрунтується на іншому розумінні цього терміну, яке розглядає інформаційну прогалину як ситуацію "комунікативного стресу" (communicative stress) [3: 35] чи "безпосередньої комунікативної проблеми" (immediate communication problem) [4: 39], що виникає в процесі інтеракції, коли її учасники не просто ставлять і відповідають на запитання стосовно добре відомого усім мовцям предмета розмови, а знаходяться в максимально наближених до реального життя умовах обміну інформацією, якою володіє один із

мовців і якої бракує іншому. У західній літературі навчальне спілкування, побудоване на обміні вже відомою співрозмовником інформацією, розцінюється як соціально небезпечне [3: 35].

J. Brown та G. Yule (Дж. Браун та Г. Юл) (1983) наголошують на ролі дотримання у процесі навчання інтеракції звичних у щоденному спілкуванні поведінкових моделей як мотивуючого чинника автентичності комунікації. Вони називають ситуацію, коли мовцю доводиться прикидатися, начебто повідомлювана ним інформація невідома його співрозмовнику, "штучною інформаційною прогалиною" (artificial information gap) і наполягають на необхідності створення виправданої мети комунікації, за допомогою якої можна досягнути "комунікативної ефективності" (communicative effectiveness) [5]. W. Littlewood (В. Літлвуд), 1981, підкреслює функціональний аспект комунікації, побудованої на заповненні інформаційної прогалини, і відзначає, що і стимулом до спілкування, і мірилом його успішності має бути сама ситуація, а саме: кожний з учасників діалогічної чи полілогічної комунікації повинен мати у своєму розпорядженні власну, невідому іншим частку загальної інформації, якою він обмінюється з іншими учасникам з елементом "відкриття", і, працюючи разом, вони розв'язують певну проблему чи досягають спільної думки. Щоб надати комунікативним стосункам більш виразного характеру співробітництва, він пропонує застосовувати якусь фізичну перепону (наприклад, ширму), яка б унеможливила зазірання в інформаційну картку один одного [4].

Обидва наведених вище трактування інформаційної прогалини сходяться на виділенні таких її ключових рис, як: а) первинна увага до змісту висловлювання, а не до його мовної форми (вона є важливою, але не домінуючою при виконанні завдання); б) спрямованість комунікативної інтеракції у формі запитань і відповідей на досягнення певної цілі (а не просто обмін запитаннями і відповідями з метою комунікативного дрілу). Проте в другому трактуванні акцентується третя ключова риса інформаційної прогалини – непередбачуваність відповідей на запитання як результат реальної проблемної ситуації, закладеної в завдання. Саме ця риса фігурувала в проведеному дослідженні як вирішальна при оцінці вибраних з розглядуваних шкільних підручників інтерактивних завдань і виділення з них таких, що побудовані на справжній інформаційній прогалині.

Прихильники інформаційного обміну на основі автентичних комунікативних приводів, а не штучних вправлянь у постановці запитань і конструюванні відповідей на них (Littlewood (Літлвуд), 1981; Brown and Yule (Браун та Юл), 1983; Prabhu (Прабху), 1987; Cross (Кросс), 1991; Neu and Reeser (Ной і Різер), 1997) уточнюють, що інтерактивні завдання на заповнення інформаційної прогалини мають моделювати реальні життєві обставини, котрі змушують людей до обміну інформацією з метою з'ясування якоїсь проблеми, збору даних чи прийняття певного рішення. Таким чином, *першим критерієм* віднесення завдання до групи інформаційної прогалини було визначено обопільно активний у пізнавальному сенсі й автентичний обмін попередньо невідомою інформацією між двома чи більше співрозмовниками з взаємно корисним для кожного з них ефектом, спрямованим на вирішення комунікативної проблеми.

Другим критерієм, на який спирався вибір справжніх завдань з інформаційною прогалиною з-поміж схожих інтерактивних видів робіт, була їх відповідність традиційній структурній формі. Ця форма, як правило, виглядає таким чином: учням роздаються два комплекти спеціально розроблених карток (картка А та картка В), які мусять триматися учасниками інтерактивного спілкування в секреті один від одного, вони не мають права зазірати в картки один одного; кожна картка стосується одного й того ж предмета розмови, проте в кожній відсутні якісь свої інформаційні елементи (факти, деталі карти, цифрові дані, елементи картинки тощо); учні працюють в парах; метою їх спілкування є здобути необхідну інформацію від свого співрозмовника й заповнити інформаційні прогалини в своїй картці.

Третій критерій оцінювання завдань з інформаційною прогалиною ґрунтувався на функціональній цілі інтеракції. Услід за N. Prabhu, (Н. Прабху), 1987, ми дотримувалися такої диференціації функціональних типів завдань з інформаційною прогалиною:

1) фактологічна прогалина (N. Prabhu (Н. Прабху) називає її "information-gap activity", а автор статті пропонує більш відповідну до функції завдання назву – "fact-finding gap activity"), котра передбачає передачу інформації від однієї особи іншій, чи з одного місця в інше, чи з однієї форми в іншу (на зразок відновлення відсутніх елементів картинки, або знаходження людини на картинці за її описом, або встановлення місця на карті тощо);

2) прогалина в аргументах (N. Prabhu (Н. Прабху) – "reasoning-gap activity"), котра передбачає виведення нової інформації з даної інформації шляхом дедукції, міркування, аргументації, побудови висновків, оцінювання відносин чи зразків (наприклад, вирішення того, яка послідовність дій буде найкращою для досягнення певної мети в певних умовах, чи знаходження спільної думки з приводу того, які атракціони найкраще розмістити на невеличкому острові, який треба перетворити на привабливу для туристів місцину тощо);

3) прогалина у враженнях (N. Prabhu (Н. Прабху) – "opinion-gap activity"), котра передбачає ідентифікацію й артикуляцію особистих почуттів, переважаючих уподобань, ставлень до певної ситуації чи використання фактологічної інформації або формулювання аргументів на користь своєї думки (прикладом такого завдання може бути завершення оповідання або обговорення певної соціальної чи моральної проблеми) [6: 46-47].

Відповідно до N. Prabhu (Н. Прабху), завдання з фактологічною прогалиною (fact-finding gap activities) зосереджуються, головним чином, на виявленні значень і тому повинні задовольняти вимогу повноти й точності при передачі інформації. Вони зазвичай виконуються в так званій "однокроковій" лінійній послідовності (запит інформації – передача інформації). У силу такої своєї спрощеності вони можуть використовуватися як корисна підготовча ланка при виконанні завдань з прогалиною в аргументах (reasoning-gap activities), які вимагають набагато складнішого процесу перемовин, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між наявними фактами, врахування поданих в інформаційній картці супутніх чинників. Завдання з прогалиною у враженнях (opinion-gap activities), котрі передбачають ідентифікацію й артикуляцію особистих почуттів, переважаючих уподобань, у свою чергу, ґрунтуються на обміні інформацією, яка носить дуже особистісний характер і не може бути попередньо зафіксованою у картці. Тому інтеракція відбуватиметься без чітких орієнтирів, з великою мірою відносності поняття "вірна" чи "невірна" відповідь, складнощами у формулюванні власного ставлення, непередбачуваністю

комунікативних наслідків. N. Prabhu (Н. Прабху) також справедливо, на нашу думку, зазначає, що для досягнення комунікативної компетентності однаково важливими є як вміння точно передавати задану попередньо на картці інформацію, так і вміння створити власну інформацію.

Повертаючись до проведеного дослідження українських шкільних підручників з англійської мови для 5-11 класів, учні яких мають вже достатньо розвинутий запас мовних засобів, мовленнєвих умінь, комунікативних стратегій, узагальнимо результати їх аналізу відповідно до наведених вище критеріїв: а) передбачуваності змісту інформаційного обміну; б) відповідності традиційній структурі; в) функціональній цілі інтеракції у таких висновках:

- Завдання на заповнення інформаційних прогалін ще не увійшли до складу національних підручників як обов'язковий компонент, хоча це й передбачається шкільною програмою. Тому вчителям, котрі знайомі з цією навчальною технологією, доведеться або конструювати такі завдання самостійно, або шукати їх в іншій літературі (як правило, автентичних англомовних підручниках, методичних книгах чи серед англомовних Інтернет-ресурсів).

- Віднайдені в розглянутих підручниках завдання з інформаційною прогалиною дуже малочисельні та нерізноманітні за своєю формою. Головним чином, їх можна віднести до групи "opinion-gap activities" (наприклад, class survey to complete the table; interview to fill in a questionnaire; collecting opinions on the issue to make a review); кілька з них належать до групи "fact-finding gap activities" (наприклад, finding a subject / person / picture by its description; finding a route on the map); найменш різноманітно представлено виявилася група "reasoning-gap activities" (deciding on the best choice to make).

- Структурний формат завдань з інформаційною прогалиною не був дотриманий у жодному з підручників.

Готовність учителів англійської мови до використання технології "інформаційна прогалина"

Автор статті дотримується точки зору, що технологія "інформаційна прогалина" містить в собі потужний потенціал для формування інтерактивних умінь, комунікативних стратегій, соціальних поведінкових моделей школярів з використанням усього різноманіття тем і мовленнєвих ситуацій, запропонованих у чинній шкільній програмі з іноземної мови.

З метою виявлення поширеності цієї інтерактивної технології в навчальній практиці в контексті описуваного дослідження було проведено анкетування, яким було охоплено 54 студенти 4-го курсу ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка (англійська мова – друга спеціальність) та 30 вчителів англійської мови-слухачів курсів підвищення кваліфікації при Житомирському обласному інституті післядипломної освіти (з практичним досвідом викладання не менше 5 років).

Метою першого етапу анкетування було виявити наявні в опитуваних уявлення про суть інформаційної прогалини та типи інформаційних прогалін, які зустрічаються в реальних життєвих умовах. Аналіз відповідей свідчить про переважання в дефініції поняття "інформаційна прогалина" студентами досить загального й абстрактного його тлумачення як "нестачі або відсутності (повної чи часткової) інформації про певний вид діяльності, сфери життя людини", "відсутності (повної чи часткової) певного обсягу інформації стосовно того чи іншого розділу знань", "недостатньої кількості інформації" тощо. У відповідях учителів спостерігалось заміщення цього поняття як виду навчальної діяльності терміном "to fill in the gap", який вживається при формулюванні суто мовних (а не комунікативних) завдань на заповнення пропущених букв, слів, граматичних конструкцій у реченні. При висловленні своєї думки про найбільш типові ситуації обміну інформацією між людьми в реальному житті обидві групи опитуваних вказали на обмін фактами (на другому місці – враженнями, на третьому – аргументами).

Після першого етапу анкетування з обома групами досліджуваних було проведено заняття, яке складалося з невеликого лекційного викладу опорної інформації про технологію та практичного ознайомлення з методикою складання і застосування різних видів інтерактивних завдань з інформаційною прогалиною. Усього було опрацьовано 12 різних видів завдань з інформаційною прогалиною: на заповнення фактологічної прогалини – "filling in gaps on the maps or schemes", "giving and receiving instructions", "describing and drawing", "finding / identifying by the given description", "filling in crosswords on the basis of definitions", "spotting similarities and differences", "filling in gaps in texts"; на заповнення прогалін в аргументах – "solving logical problems and puzzles", "negotiating a decision", "logical arranging by description", "reconstructing texts, poems, dialogues, pictures"; на заповнення прогалін у враженнях – "making the best choice".

На завершення дослідження усім учасникам було запропоновано порівняти свої попередні уявлення про технологію інформаційної прогалини з набутими на занятті знаннями та оцінити за 5-бальною шкалою кожне з 12 розглянутих завдань (від 1 – найменше до 5 – найбільше) за такими показниками: частота використання завдання у відомій їм практиці навчання мови; потенційна можливість використання при навчанні мови; складність виконання завдання; відповідність завдання реальним життєвим ситуаціям.

Аналіз кількісних показників відповідей засвідчив, що ця технологія майже в однаковій мірі виявилася новою як для майбутніх, так і для вже працюючих учителів. При оцінці того, з яким видом завдань їм доводилося зустрічатися раніше найчастіше, студенти відзначили "filling in gaps in texts", а вчителі – "giving and receiving instructions". В обох групах співпали оцінки за цим показником такого завдання, як "describing and drawing" (2-е місце), дуже близькими були позиції таких видів завдань, як "reconstructing texts, poems, dialogues, pictures" (5-е і 4-е місце), "finding / identifying by the given description" (8-е і 7-е місце), "filling in crosswords on the basis of definitions" (9-е і 8-е місце). За показником потенційної можливості використання при навчанні мови найбільше балів було віддано студентами за завдання "filling in gaps on the maps or schemes", а вчителями – за "giving and receiving instructions"; а співпали показники щодо завдання "logical arranging by description" (11-е місце). Серед найскладніших для виконання завдань і майбутні, і працюючі вчителі відзначили "negotiating a decision", найменш складним завданням перші назвали "spotting similarities and differences", а другі – "giving and receiving instructions". Найбільш наближеним до реальних життєвих ситуацій обома групами опитуваних було названо завдання "giving and receiving instructions".

Цікаво, що як майбутні, так і працюючі вчителі висловили однакову готовність використовувати у майбутньому переважно завдання на заповнення фактологічної інформаційної прогалини, дещо меншою мірою – завдання на заповнення прогалін в аргументах, і найменше – завдання на заповнення прогалін у враженнях (хоча, як

зазначалося раніше, обмін враженнями оцінювався як більш типова життєва ситуація, ніж обмін аргументами). Висловлюючи свою думку з приводу причин, що стримували використання технології інформаційної прогалини, студенти, як правило, писали про свою необізнаність з нею; в той час як працюючі вчителі, крім цього, посилалися на відсутність дидактичних матеріалів, часові обмеження на уроці, різні рівні знань учнів у класі. Умови для більш активного застосування цієї технології майбутні вчителі шукали переважно в собі: у власних знаннях про види завдань, теоретичній обізнаності у методиці їх організації, бажанні й готовності втілювати теорію на практиці, професійній майстерності й креативності. У відповідях працюючих учителів відчувалося переважання зовнішніх стимулів: достатнього забезпечення дидактичними матеріалами та часу на їх підготовку, зацікавленості учнів.

Висновки. На завершення розгляду результатів проведеного дослідження варто зазначити, що воно знаходиться лише на початковій стадії більш глибокого вивчення лінгвістичного, розвивального, соціального потенціалу технології інформаційної прогалини зокрема і більш успішної адаптації європейських і світових інновацій в галузі вивчення іноземних мов загалом. Висновки, що витікають з нього, вказують на важливість при запровадженні світових освітніх стандартів в українську практику викладання не лише декларувати це як факт, але й дотримуватися єдності нормативних установок, теоретичної і практичної методичної підготовки педагогічних кадрів, навчально-методичного й ресурсного забезпечення викладання. У випадку запровадження технології інформаційної прогалини виявилось, що, крім знань і вмінь використовувати цю технологію, вчителі потребують ще, як мінімум, двох умов: відповідних навчальних матеріалів (у тому числі шкільних підручників) і внутрішньої вмотивованості до урізноманітнення свого методичного арсеналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови, 2-12. – К. : Шкільний світ, 2001. – 78 с.
2. Brown H. Douglas. Teaching by Principles : an Interactive Approach to Language Pedagogy / H. Douglas Brown. – New Jersey : Prentice Hall, 1994. – 467 p.
3. Brown J. Teaching Talk Strategies for Production and Assessment / Jillian Brown et al. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – 230 p.
4. Littlewood W. T. (1981). Communicative Language Teaching / William Littlewood. – Cambridge : Cambridge University Press, 1981. – 108 p.
5. Brown J. & Yule G. (1983). Teaching the Spoken Language : an approach based on the analysis of conversational English / Jillian Brown, George Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 183 p.
6. Prabhu N. S. Second Language Pedagogy : a perspective / N. S. Prabhu. – Oxford : Oxford University Press, 1987. – 198 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Programy dlia zagal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. Inozemni movy, 2-12 [Secondary Schools Curriculum. Foreign Languages, Grades 2-12]. – K. : Shkilnyi svit, 2001. – 78 s.
2. Brown H. Douglas. Teaching by Principles : an Interactive Approach to Language Pedagogy / H. Douglas Brown. – New Jersey : Prentice Hall, 1994. – 467 p.
3. Brown J. Teaching Talk Strategies for Production and Assessment / Jillian Brown et al. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – 230 p.
4. Littlewood W. T. (1981). Communicative Language Teaching / William Littlewood. – Cambridge : Cambridge University Press, 1981. – 108 p.
5. Brown J. & Yule G. (1983). Teaching the Spoken Language : an approach based on the analysis of conversational English / Jillian Brown, George Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 183 p.
6. Prabhu N. S. Second Language Pedagogy : a perspective / N. S. Prabhu. – Oxford : Oxford University Press, 1987. – 198 p.

Матеріал надійшов до редакції 13.03. 2012 р.

Мисечко О. Е. Технология "информационный пробел" как актуальное средство интерактивного обучения иностранному языку.

В статье рассматривается популярная в европейской методике преподавания английского языка технология "информационный пробел" в контексте ее важности для обучения интерактивной коммуникации и реального опыта ее внедрения в общеобразовательную школу в Украине. Статья содержит результаты анализа действующих школьных учебников английского языка и анкетирования будущих и уже работающих учителей касательно их владения этой технологией и готовности к более активному ее использованию. Выводы проведенного исследования свидетельствуют о необходимости повышения уровня информированности учителей о сущности и методике организации заданий с информационным пробелом и обеспечения их соответствующими учебными материалами.

Misechko O. Ye. "Information Gap" Technique as a Topical Means of Interactive Foreign Language Teaching.

The article deals with a popular in the European English learning methodology "information gap" technology in the context of its importance for teaching interactive communication and existing experience of its application in the Ukrainian schools. The article contains the analysis results of students' coursebooks in use for teaching English and a questionnaire-based study of pre-service and in-service teachers of English concerning their knowledge of the technology and readiness to use it actively. The conclusions, provided by the study, cast some doubt on the exclusive status of the received professional knowledge or practical training for the efficient usage of information-gap tasks, and point to the necessity of at least two more conditions: appropriate teaching materials and personal teachers' motivation to making learning more diverse, learner-oriented and developmentally facilitating.